

BAZSÁNYI SÁNDOR

A tükröt, a varázssosat Egy kiállítás elé

Az arc, az arckifejezés egyszerre mutat és rejt, egyszerre fordul befelé (monologikusan) és irányul kifelé (dialogikusan). Saját titka van. Mindenki számára fontos mondanivalót hordoz. Az arc többnyire maszkot visel. A maszk mögött mindig ott van az arc. Az arc valamennyire maszkyszerű. A maszk szükségszerűen az arc része. Nincs arc maszk nélkül, és fordítva...

És noha ezek a sommás általánosságok vagy nem annyira érvényesek a 20. század első harmadában alkotó fotográfus, Székely Aladár portréira, vagy egyképpen érvényesek minden egyes portré-fotográfus művészetére, mégsem tudtak nem eszembe jutni a Székely által nagyon sokszor fényképezett Ady Endre önmagáról alkotott szóképei, öntükröző szólamai kapcsán, amelyek közül hoztam talán *A föltámadás szomorúságának* önleírása áll a legközelebb: „Arcomon nincsen régi írás, / S a régi harcok / Nagy legendája elmosódott / Vén arcomon, vén fejemen.” Amivel persze nem vonom kétségbe az E. Csorba Csilla és munkatársai által berendezett kiállítás címének – *Új vizeken* – pátozát, amely az 1907-es *Új versek* záró darabjából került most át a Petőfi Irodalmi Múzeum terébe: „Szállani, szállani, szállani egyre / Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre”. Bár a kiállítás címében, bölcsen, nem nagy kezdőbetűvel szerepel a „vizeken” szó. Mint ahogyan Székely fényképein sem mindig a nagybetűs hívószavakat halmozó Adyt látjuk (jóllehet ezek a képek azért, már csak létezésük okán is, jócskán hozzátartoznak az 1920-as évek Ady-kultuszának vizuális kereteihez). Még az *Új versek* évében készített legelső portrén, pontosabban kettős portrén sem, ahol a költő inkább töprengően, már-már kisfiús kíváncsisággal, semmint uralkodói férfiüggyel fürkészi a megvilágított arcú, királynői öntudattal néző, divatos kalappal koronázott Léda asszony arcát. Mintha saját költészetének szimbolikusan megalapozott, szecessziósan feldíszített felületével szembesülne. De hadd idézzem most a Léda-szerelem első nagy megdöccenésének évében, 1910-ben Tátrafüreden keletkezett költemény

utolsó sorait:

„Keresem magam közelségét, / A szállaló ldőt / S a tükröt, a varázssosat / A megismertetőt. / És megáll az Élet / És tudom, hogy most már semmi sincs / Senkisésem él / És semmisésem igaz. / Keshedt, vén arc vigyorg a tóból / És nem tudom: ki az? / Föltámadtam, jaj, föltámadtam.”

És bár Nagy László *A föltámadás szomorúsága* című, apologetikus szándékú és retorikájú versében arra jut, hogy neki „Ady Endre ostora *tetszik*”, én inkább a tükörképével szembesülő, megfáradt és kétségbeesett ember szomorúságára voksolnék. Már csak azért is, mivel Székely egyik 1910-es Ady-portróján nem is annyira magabiztosnak és elhivatottnak, mint inkább elgondolkodónak vagy még akár elbizonytalanodónak is láthatjuk a profilból fényképezett költőt, akinek öntudatosan keresztbe font karján a zakó alól kivillanó elegáns ingujj, a megvilágításnak köszönhetően, már-már bilincsbabroncsnak tűnik. A fényképésznek pózoló Ady saját gesztusának foglyává válik – mondhatnánk csipetnyi ráérzékeléssel és túlértelmezéssel.

Mint ahogyan Móricz Zsigmond 1919–20 körüli portréja is leginkább az öt másfél évtizeddel később afféle kedves bácsiként megörökítő Kálmán Kata paraszt- és munkásportréit idézi eszembe: a korábbi Móricz-arc, Székely Móricz-arca mintha arra a látványra összpontosítaná ráncolt szemöldökű tekintetét, amely azután a fotográfia szociális-kritikai tárgyaként élesedik tovább a fényképész nő harmincas évekbeli alkotásaiban. Az ő 1937-es *Tiborc*-albumához Móricz írt előszót, miként Székely tíz évvel korábbi Ady-albumához is, mégpedig a deiktikus *Ady arca* címmel, amelyet – tudhatjuk meg E. Csorba Csilla 2003-as könyvéből – idegenkedve fogadott a lírikus emlékét kultikusan ápoló fivér, mivel az előszóíró „a költő»szép, erőteljesen, a természet által hatalmasan megkonstruált« testét»szeregy eszköznek« tekintette a szárnyaló Lélek szolgálatában. Ez az emelkedett, a test fogyatékoságaira, másodlagosságára utaló szöveg nem talált megértésre a földhözragadtabb gondolkodású Ady

Elhangzott Az *Új vizeken...* – *Írók és művészek Székely Aladár műtermében* című kiállítás megnyitóján a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2020. október 21-én.

Lajosnál." De hát a Székely-képek, az Adyt és írótar-sait, továbbá más művészeket vagy akár arisztokratákat ábrázoló képek nem is annyira a modell társadalmi, kulturális, művészeti szerepére, reprezentatív helyi értékére hívják fel a néző figyelmét (persze arra is), mint inkább az egyéniség, a modern egyéniség titkára, amely a minket sokszor zavarba ejtő tekintetben összpontosul – mint a vádoló öntudattal, alulról felfelé pillantó, hangsúlyosan a fényből az árnyékba visszahúzódó Kaffka Margitnál vagy a kalapot tartó bal kezével ajtókilincsre támaszkodó, mintha elmentében rezignált színpadiassággal ránk visszatekintő Szomory Dezsőnél.

Ahogy ottont adott a 19. század végén a fényképező Nadar párizsi műterme az akadémikus

ízlésű Szalon zsűrije által elutasított modernnek festményeinek, úgy vált a 20. század elején a magyarországi modernizmus (a Nyugat, a Nyolcak, a romantika utáni zene) afféle kulturális-művészeti intézményévé Székely Váci utcai műterme. Az önmagát „művészi fényképészként” meghatározó fotográfus készített ugyan piktorialista utcaképeket, életképeket vagy aktokat, de a modern művészet szerves részévé mégiscsak a realista portréi – esetenként önportréi – tették őt. Székely Aladár ezekkel a képekkel a modern művészeket szolgáló modern művészként iratkozik be a modern művészet történetébe. A modernség művészetébe, amely elsősorban látásmód. Ahogy lát a modern ember, és ahogy látjuk a modern embert.

ON NEW WATERS

Új vizeken

ÍRÓK ÉS MŰVÉSZEK
SZÉKELY ALADÁR MŰTERMÉBEN

WRITERS AND ARTISTS
IN ALADÁR SZÉKELY'S STUDIO

